

הציונות

תוכן עניינים

מבשרי הציונות

חיבת ציון

התנועה הציונית בראשות הרצל

מהי הציונות?

הציונות היא **התנועה הלאומית היהודית**, שהחלה לצמוח באמצע המאה ה-19.

מטרתה היתה לאחד את העם היהודי כלאום, להקים מדינה יהודית ריבונית בארץ ישראל, ולהתיישב בה.

הגורמים לצמיחת הציונות

- **הלאומיות המודרנית** – האידיאולוגיה הלאומית שהתפשטה באירופה, כמו שבאה לידי ביטוי במהפכות "אביב העמים", עוררה השראה בקרב יהודים רבים, שראו בהצלחתה מודל לחיקוי.
- **האנטישמיות והאכזבה מהאמנציפציה** – השתלבות היהודים באירופה, גרמה לקנאה, עוינות ושנאה, ולהתגברות של האנטישמיות. יהודים רבים החלו בהדרגה לאבד אמון ביכולת של האמנציפציה לשפר את מצבם, וחיפשו פתרון אחר.

מבשרי הציונות

הוגים ציוניים במאה ה-19

מיהם מבשרי הציונות?

מבשרי הציונות פעלו באמצע המאה ה-19.
ביניהם: הרב יהודה אלקלעי, הרב צבי קלישר וגם
יהודים חילונים כמו משה הס.
הם היו הוגים שניסו להפיץ רעיונות לאומיים בקרב
החברה היהודית, בעיקר בעזרת ספרים שבהם
ניסחו לראשונה את הרעיונות הציוניים.
למבשרי הציונות לא היתה הצלחה מיידית או
ממשית, אך הם בישרו את התנועה הציונית
שהתפתחה בהמשך.

הרב יהודה אלקלעי

(1798-1878)

רעיונותיו המעשיים:

- יש לכנס אסיפת זקנים שתקדם את הציונות
- יש לפעול לקבלת תמיכה מהמעצמות ורשיון התישבות מהאימפריה העות'מנית

פעולותיו:

- הספר "מנחת יהודה" בו קרא ליישוב הארץ, ו"עולה לה" בו הציג תוכנית להקמת מדינה
- ניסה להקים מסגרת ארגונית באמצעותה יאספו כספים להתיישבות בארץ
- עלה בעצמו לארץ בשנת 1871

הציונות

רעיונותיו של הרב אלקלעי

רעיונותיו של הרב אלקלעי ביחס לתהליך הגאולה, נחשבו חדשניים בזמנו. לפיו אין להסתפק בישיבה בגלות ובהמתנה סבילה עד בוא המשיח.

- **יש ליישב את ארץ ישראל**

מצוות יישוב הארץ היא צו השעה, גם על מנת להביא את הגאולה, וגם כמענה לאנטישמיות בגלות

- **הגאולה היא תהליך טבעי והדרגתי**

הגאולה הניסית תתרחש רק לאחר שעם ישראל יפעל בדרך הטבע, ויפעל על מנת ליישב את הארץ ולהחיש את שיבת ציון. הגאולה היא תהליך איטי והדרגתי, ולא 'טיפול מהשמיים'.

תוצאות פעולותיהם של מבשרי הציונות

כשלונות	הצלחות
זרם העולים לארץ באמצע המאה ה-19 היה מועט	קמה התיישבות חקלאית ראשונה בארץ – "מקווה ישראל", בשנת 1870
הציונות לא נתפסה ברצינות, לא על ידי היהודים ולא על ידי מעצמות אירופה	רעיונותיהם הכינו את המצע לעלייתה של התנועה הציונית

הגורמים לכשלון מבשרי הציונות

- התפיסה הרווחת היתה שבעיית האנטישמיות תיפתר על ידי האצת האמנציפציה.
- ארץ ישראל היתה שוממה, זרועת ביצות, לא מפותחת ומסוכנת
- השלטון העות'מאני התנגד לציונות
- מבשרי הציונות לא השיגו מקורות כלכליים למימון הקמת המושבות

שירה ~ שידורי בכורה ~ שידורי בכורה

תרגול

קרא עמודים 265 - 267.

1. **הצג** שתי פעולות בהן נקטו מבשרי הציונות, על מנת להגשים את חזונם.

2. יש הטוענים כי מבשרי הציונות נכשלו, ויש הטוענים כי הם דווקא הצליחו.
נמק את טענות שני הצדדים בשאלה זו.

חיבת ציון

העלייה הראשונה

אגודות חובבי ציון

בעקבות התגברות האנטישמיות במזרח אירופה, שכללו גם פרעות שנערכו ביהודי רוסיה שישבו בתחום המושב, יהודים רבים החלו לאמץ את הרעיונות הלאומיים של הציונות.

יהודים אלה התכנסו באגודות מקומיות קטנות שנקראו **חובבי ציון**.

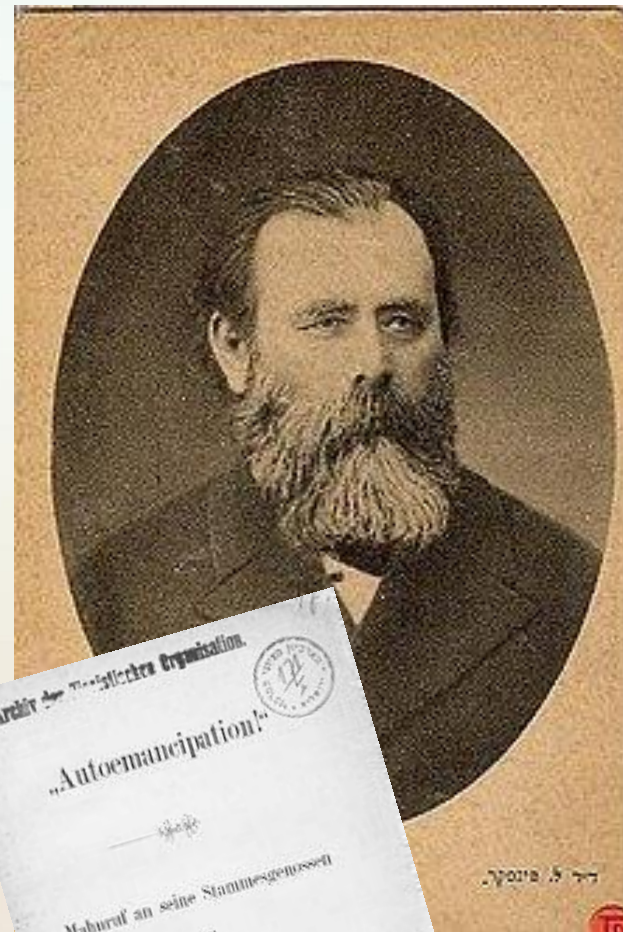
חובבי ציון לא שאפו באופן מיידי למדינה, אלא סברו שהיהודים צריכים לעזוב את אירופה ושיש להתיישב בארץ ישראל, במושבות חקלאיות.

יהודה ליב פינסקר

(1821-1891)

פינסקר היה משכיל חילוני.
בעקבות פרעות שהתרחשו
ברוסיה, החל לתמוך ברעיון
הציוני. את רעיונותיו כינס בספרו:
אוטואמנציפציה.

הרעיון המרכזי של ספרו היה
שבמקום לחתור לאמנציפציה,
על היהודים לקחת את גורלם
בידיהם ולשחרר את עצמם
ממצבם הקשה, על ידי הקמת
מדינה יהודית בארץ ישראל.

הרב שמואל מוהליבר

(1824-1898)

הרב מוהליבר היה מראשוני הציונות הדתית. הקים את אחד מארגוני חובבי ציון, והצליח לגייס את הברון רוטשילד לטובת המושבות שהוקמו בארץ.

על נסיעתו בראש משלחת לבדיקת מצב המושבות בארץ ישראל, כתב מנחם אוסישקין:

"...אני לעולם לא אשכח את פרצופו של הרב הגדול הזקן הזה, כשישב על סיפון האניה ודמעות זולגות מעיניו, וקורא מתוך חדווה פנימית "אני נוסע לארץ ישראל!"

ועידת קטוביץ

ב-1884, ביוזמתו של פינסקר, התכנסו אגודות חובבי ציון בעיר קטוביץ, לוועידת הקמה של ארגון משותף: חֵיבַת צִיּוֹן. לראשות הארגון נבחרו פינסקר ומוהליבר.

הרב
מוהליבר פינסקר

החלטות ועידת קטוביץ

- הקמת הנהגה כללית לכלל אגודות חובבי ציון
- מטרת הארגון הוא תמיכה במושבות ארץ ישראל
- שליחת משלחת חקר לארץ ישראל לבדיקת אפשרויות העלייה
- הפעלת לחץ על השלטונות העות'מניים על מנת לבטל את איסור כניסת היהודים לארץ-ישראל
- הפעלת לחץ על ממשלת רוסיה שתתיר את קיומן של אגודות "חובבי ציון" ברוסיה

תוצאות פעולותיהם של חובבי ציון

- חובבי ציון הצליחו להקים מספר מושבות בארץ
- יהודים רבים עלו לארץ, חלקם מחובבי ציון, לראשונה בעלייה המונית ומסיבות לאומיות. גל עלייה זו כונה מאוחר יותר **העלייה הראשונה**.
- הושגה תמיכה כלכלית של הברון רוטשילד במושבות (בין השאר בזכות הרב מוהליבר). תמיכה זו היתה משמעותית מאוד להצלחתן.

אומדני האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל בתקופת העלייה הראשונה ^[11]	
שנה	אומדן
1870	18,000
1880	27,000
1890	40,000
1900	56,000

הגירת יהודים מרוסיה בימי העלייה הראשונה והשנייה 1882-1914

65,000

1,700,000

מתוכם כ-80%
עזבו תוך מספר שנים...

תוצאות פעולותיהם של חובבי ציון

כשלונות	הצלחות
העלייה לארץ ישראל הייתה עדיין תופעה שולית ביחס להגירה לארה"ב או לנשאים במזרח אירופה	הוקמו מספר קטן של מושבות
80% מהיהודים שעלו לארץ ישראל באותה תקופה, ירדו ממנה תוך מספר שנים	הושגה תמיכה כלכלית של הברון רוטשילד
	נוצר גל עלייה של יהודים לארץ – העלייה הראשונה

הסיבות לכשלון חובבי ציון

- מרבית היהודים העדיפו להישאר בארץ המוכרת להם, או לחילופין להגר לארצות הברית, בה החיים היו חופשיים ונוחים בהרבה
- לא גויס מספיק כסף לרכישת אדמות בארץ ישראל
- בארגון היו חילוקי דעות, בין הדתיים לבין החילוניים. במושבה גדרה התיישבה קבוצה חילונית (ביל"ויים), שלא שמרה תורה ומצוות, והדבר עורר ויכוחים חריפים בתנועה
- השלטונות ברוסיה התנגדו לציונות, והארגון נאלץ לפעול במחתרת, מה שפגע ביעילותו

שירה ~ שידורי בכורה ~ שידורי בכורה ~ שירה

תרגול

קרא עמודים 267-270.

1. **הצג** מהי ועידת קטוביץ, **הסבר** מדוע התכנסותה היוותה מאורע היסטורי חשוב בתולדות הציונות, **וציין** שתיים מהחלטותיה.
2. **הצג והסבר** שתי סיבות לכשלונם של חובבי ציון.

התנועה הציונית בראשות הרצל

תיאודור (בנימין זאב) הרצל

(1860-1904)

הרצל ו"הבעיה היהודית"

טקס ההורדה בדרגה המשפיל שנערך
לקצין הצרפתי-יהודי אלפרד דרייפוס

הרצל היה צעיר יהודי משכיל,
שעבד ככתב של עיתון וינאי.
במסגרת עבודתו, הוא נשלח
לסקר את משפט דרייפוס.

האנטישמיות שבאה לידי
ביטוי במהלך המשפט,
והקריאות של ההמון – "מוות
ליהודים", זעזעו את הרצל.

הרצל החליט שעליו לנסות
לפתור את "הבעיה היהודית"
ושיש להקים מדינה ליהודים.

ספריו של הרצל

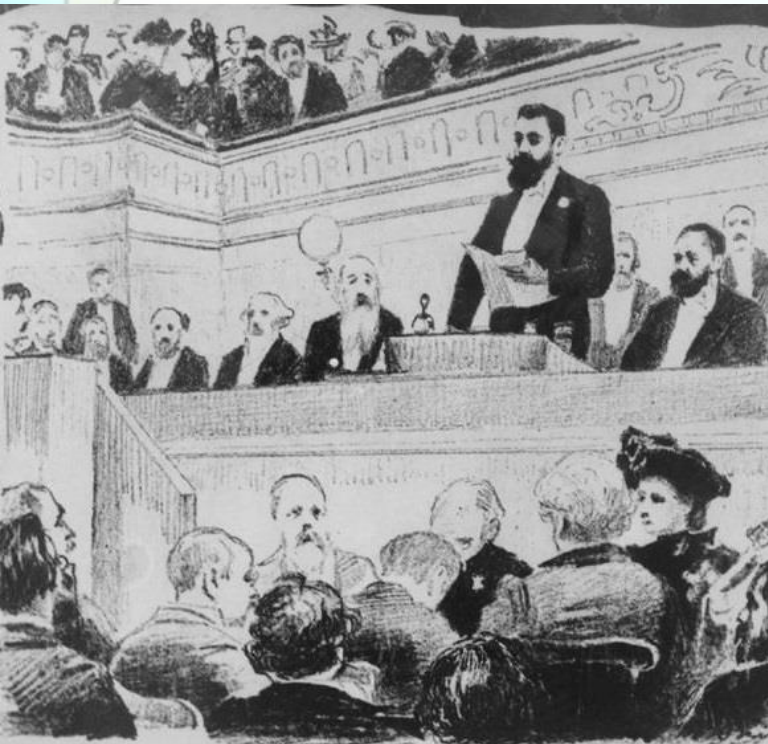
- **מדינת היהודים:** בספר זה תיאר הרצל את התוכנית המעשית להקמת המדינה היהודית

- **אלטנוילנד** (ארץ ישנה חדשה): בספר זה, הכתוב כרומן ספרותי / אגדה, מתאר הרצל בדמיון ובקסם כיצד תיראה המדינה כ-20 שנה לאחר הקמתה. הרצל תיאר מדינה חילונית מודרנית ומתקדמת. בפתיחה לספר כתב הרצל את המשפט הנודע: "אם תרצו - אין זו אגדה".

ספריו של הרצל עוררו תגובות רבות ושונות: רבים לעגו לו, אך היו מי שהתלהבו מרעיונותיו.

הקונגרס הציוני העולמי הראשון

בשנת 1897 הצליח הרצל לכנס מאתיים יהודים מכל העולם שתמכו ברעיונותיו, לוועידה גדולה בעיר באזל שבשווייץ:
הקונגרס הציוני הראשון.

הקונגרס, שהתכנס מאז כל שנתיים, תפקד כמו פרלמנט של מדינה דמוקרטית. הצירים נבחרו על ידי כל מי שקנה את "השקל הציוני", והחלטות נתקבלו ברוב.

תוכנית באזל

בקונגרס הציוני הראשון, נוסח מצעה של התנועה הציונית. המצע כונה "תוכנית באזל" (על שם מקום כינוסו של הקונגרס הראשון), והיווה למעשה את המטרה ואת תוכנית הפעולה של התנועה הציונית.

מטרת הציונות, על פי תוכנית באזל:
"הציונות שואפת להקים בית מולדת לעם היהודי בארץ ישראל, על פי משפט העמים"

שימו לב לתוספת: "על פי משפט העמים", שקובע כי המדינה צריכה להיות מוסכמת על המעצמות

דרכי הפעולה של התנועה הציונית, שנוסחו בתוכנית באזל:

1. פיתוח הארץ, על ידי יישובה בעובדי אדמה ובבעלי מלאכה אחרים
2. הקמת ארגונים שילכדו את היהודים ויפעלו למען הרעיון הציוני
3. הגברת הרגש הלאומי בעם היהודי
4. נקיטת פעולות על מנת להשיג את הסכמת המעצמות ליישוב ארץ ישראל ביהודים

לאחר הקונגרס הציוני הראשון בבאזל (1897) כתב הרצל ביומנו:

אילו באתי לסכם את קונגרס באזל באמרה אחת, שעלי
להישמר לא לבטאה בפומבי, הרי היא זו:
בבאזל יסדתי את מדינת היהודים.
לו אמרתי זאת היום בקול, היו הכל צוחקים לי. אולי בעוד
חמש שנים, וודאי בעוד חמישים שנה, יסכימו הכל.
המדינה כבר נוסדה, בתמצית מהותה, ברצון העם להיות
מדינה...

תרגול

קרא עמודים 270 - 276.

הרצל טען שאילו התוודע לספרו של פינסקר –
"אוטואמנציפציה", לא היה טורח לכתוב את ספרו
"מדינת היהודים".

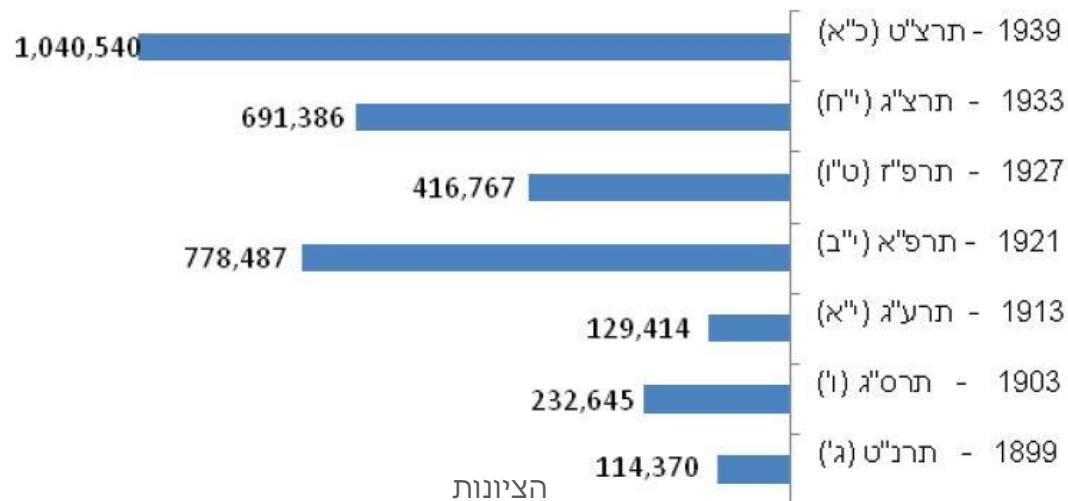
הצג את פועלו הציוני של הרצל, **והשווה** אותו
לפועלו של פינסקר. כלול בהשוואתך רכיב אחד
דומה ורכיב אחד שונה.

הצלחת התנועה הציונית

התנועה הציונית התמסדה והתפשטה.

בכל העולם החלו לקום סניפים של התנועה הציונית. יהודים רבים הצטרפו לתנועה, והחלה תנופה גדולה בעלייה לארץ ובהתיישבות בה.

מספר המשלמים דמי חבר בתנועה הציונית ("השקל הציוני")

המחלוקת סביב תוכנית אוגנדה

בשנת 1903 התרחש במזרח אירופה פוגרום קישינב. הדיווחים על הפוגרום זעזעו את העם היהודי ברחבי העולם, והדגישו את הצורך בפתרון מהיר של "הבעיה היהודית".

הרצל החליט להציג בפני הקונגרס הציוני השישי הצעה שקיבל מממשלת אנגליה: להקים מדינה יהודית באוגנדה שבאפריקה – כמקלט זמני לעם היהודי (עד שההתיישבות בארץ ישראל תתאפשר). ההצעה עוררה מחלוקת עזה בקרב התנועה הציונית, וגרמה לפרישה של רבים ממנה.

שירה ~ שידורי בכורה ~ שידורי בכורה

תרגול

קרא עמודים 270 - 276.

1. לאחר הקונגרס הציוני הראשון, כתב הרצל ביומנו: "בבאזל ייסדתי את מדינת היהודים".
נמק את דבריו של הרצל, **והסבר** כיצד הצליח הקונגרס להוביל, בסופו של דבר, להקמת מדינת ישראל.

2. **הצג** את המחלוקת סביב תוכנית אוגנדה **ונמק** את טענות שני הצדדים.

זרמים בתנועה הציונית

ציונות מעשית

הציונות המעשית דגלה בקביעת עובדות בשטח – יש להגביר את זרם העולים לארץ, להקים מושבות ולבססן, ובדרך זו להקים את המדינה בפועל.

ככל שיהיו יותר יהודים שיגורו בארץ, כך יהיה קל יותר לשכנע מאוחר יותר את אומות העולם, לקבל את קיומה של המדינה היהודית.

חובבי ציון הם דוגמה למצדדים בגישה זו.

ציונות מדינית

בניגוד לציונות המעשית, הגישה של הציונות המדינית היתה שיש לפעול למען הקמת המדינה במישור המדיני, ובאופנים דיפלומטיים.

כל התקדמות בשטח – בעלייה ובהקמת מושבות, עלולה להרגיז את השלטון העות'מני ואת אומות העולם, ולפגוע בסיכוייה של התנועה הציונית לקבל מהם אישור להקמת מדינה.

הרצל דגל בגישה זו. הוא נפגש עם הסולטן העות'מני, שר המושבות הבריטי וקיסר גרמניה – אך נכשל בכל נסיונותיו המדיניים.

ציונות דתית

כאשר התנועה הציונית החלה לעסוק בתרבות ובהפצה של רעיונות חילוניים, הבינו הציונים הדתיים שיש להקים סיעה נפרדת, שתייצג את העמדות הדתיות בתוך התנועה הציונית.

בשנת 1902, הקימו הציונים הדתיים את סיעת **המזרח"י** (נוטריון של '**מרכז רוחני**'), בראשותו של הרב יצחק יעקב ריינס.

המזרח"י דאגו להקמת חינוך ציוני - דתי.

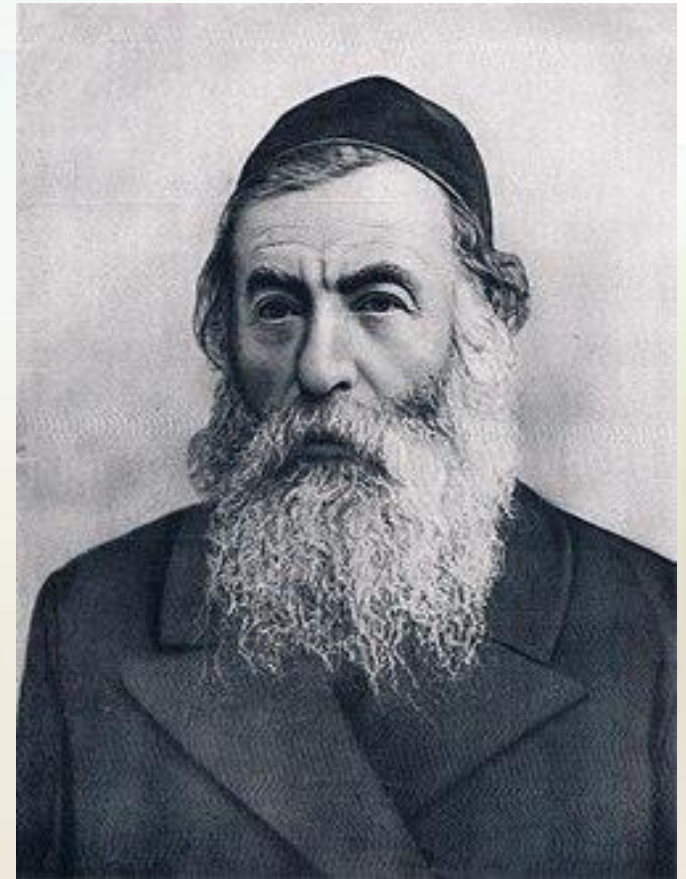
הרב יצחק יעקב ריינס

(1839-1915)

הרב ריינס היה מגדולי התורה
במזרח אירופה, ומאבות הציונות
הדתית. ייסד את המזרח"י.

גדל במשפחה ציונית. בצעירותו
שימש כגבאי של חברה יישוב
ארץ ישראל, שהקים הרב קלישר,
והיה מחובבי ציון.

כיהן כרב העיר לידא ועמד בראש
ישיבת "תורה ומדע" ששילבה
לימודי קודש וחול.

יחסו של הרב ריינס לתוכנית אוגנדה

הרב ריינס תמך בתוכנית אוגנדה, כיוון שסבר שמטרת הציונות היא קודם כל יצירת מקלט בטוח ליהודים. בתפיסה זו הוא גם קיווה לקרב יהודים חרדים לתנועה, שחששו מדחיקת הקץ. מחלוקות דתיות ומחלוקות בעניין תוכנית אוגנדה, גרמו לפרישה של חלקים מהסיעה.

יחסו של הרב ריינס לחילוניותה של התנועה הציונית

הרב ריינס הדגיש שהחיבור לתנועה הציונית, שהיתה ברובה חילונית, הוא רק חיבור טכני, למען המטרה המשותפת, ואין משמעו התפשרות על הדת.

הרב ריינס היה ציוני ודתי, אבל הציונות שלו לא השפיעה על הדתיות שלו, וכן להפך.

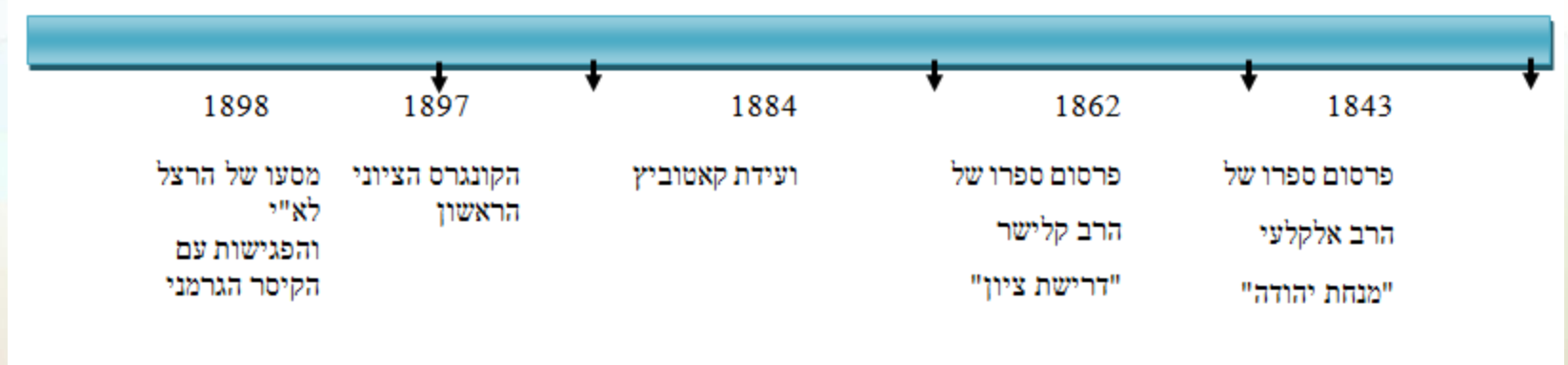
תרגול

קרא עמודים 277 - 283.

1. **הצג** את המחלוקת בין הציונות המדינית לציונות המעשית, ביחס לדרך הפעולה הנכונה להקמת המדינה היהודית.

2. **הצג והסבר** את הרקע להקמת המזרח"י. **נמק** את דעתו של הרב ריינס שאין לפרוש מהתנועה הציונית, אלא יש להמשיך לפעול במסגרתה.

ציר זמן: התפתחות הציונות

מבשרי הציונות

חיבת ציון

התנועה הציונית
בראשות הרצל